

KS. MAREK STORY

EKSHUMACJA W ŚWIETLE PRAWA KANONICZNEGO

Wszelkie stworzenie żyjące na ziemi jest ograniczone prawem czasu – swojego istnienia – w tym także człowiek. Jednak człowieka od reszty istnień odróżnia między innymi szacunek, jaki okazuje osobie zmarłej. Różne są sposoby wyrażania tego szacunku, czci i przywiązania, w zależności od zwyczajów panujących w danym narodzie, religii, czy możliwościach surowców, a także okoliczności, jakie w chwili pogrzebu panują (wojna, klęski żywiołowe, lub przymus ze strony panujących władz świeckich).

Im bardziej zagłębialmy się w historii ludzkości, tym więcej napotykałyśmy sposobów pochówku zmarłych zadziwiających dzisiejszego człowieka bogactwem wnętrza, gdzie ich złożono, jak również budowli, które miały upamiętniać to miejsce – np. piramidy egipskie.

Człowiek był od zawsze istotą religijną i wiara, która – obojętnie w jakiej formie – była przez niego wyznawana, nakazywała mu nie tylko grzebać zmarłych, ale i w wystarczający sposób zabezpieczyć ciało przed zniszczeniem przez ludzi lub zwierzęta¹.

KS. DR MAREK STORY, kapłan diecezji rzeszowskiej, adiunkt w Wyższej Szkole Prawa i Administracji Rzeszowskiej Szkole Wyższej, wykładowca w Wyższym Seminarium Duchownym w Rzeszowie, wicekanclerz Kurii Diecezjalnej w Rzeszowie, sędzia Sądu Biskupiego w Rzeszowie. Kontakt: mks80@wp.pl

1. A. Kalinowski, *Cmentarze. Ewolucja przepisów w kościelnym ustawodawstwie kodeksowym XX wieku*, Pelpin 2001, s. 9.

Nie jest to nadzwyczajne *novum*, bowiem już ludzie pierwotni składali ciała w grobie wraz z żywnością i narzędziami, którymi zmarły posługiwał się za życia – w przypadku mężczyzn broń, u kobiet cenne ozdoby – w przekonaniu że nadal będą mu potrzebne². W starożytnym Egipcie wierzano w życie pozagrobowe – dusza miała żyć tak długo, jak długo ciało nie ulegnie rozkładowi, stąd też przykładano ogromną wagę do mumifikacji zwłok. Władcy budowali dla siebie piramidy, bogaci – grobowce, biedni zaś zakopywali zwłoki bliskich w gorącym piasku, by w ten sposób uchronić je przed rozkładem.

W starożytnej Grecji na oczach lub ustach zmarłego kładziono monetę dla Charona, jako opłatę za przewóz duszy, przez Styks, do świata zmarłych. Warto zaznaczyć, że starożytni Grecy stosowali dwa rodzaje pogrzebów: złożenie ciała w ziemi czy w grobie lub palenie na stosie i złożenie szczątków w urnie, którą potem składano w ziemi lub w grobowcu. Zmarłych chowano poza granicami miasta, symbolicznie oddzielającymi świat żywych od świata zmarłych³.

Formą pogrzebów stosowaną na początku w starożytnym Rzymie było grzebanie ciała w ziemi. Prawo XII tablic z 450 r. p.n.e. mówi natomiast nie tylko o tej formie, ale także i o paleniu. W epoce klasycznej utrzymywały się obie formy, ale przewagę zyskało palenie. Cynceron, przywołując zwyczaje greckie, uważa, że najdawniejszą formą pogrzebu było przekazanie ciała ziemi⁴.

W tradycji chrześcijańskiej uznaje się, że szczątki ludzkie zasługują na godne traktowanie a grzebanie zmarłych związane jest z przekonaniem, że w końcu czasów po powtórny przyjsciu Jezusa nastąpi zmartwychwstanie ciał. Zgodnie z zapożyczonym ze Wschodu zwyczajem ciała zmarłych grzebano w tzw. katakumbach (groty, pieczary wydrążone głęboko w ziemi) – były to pierwotne formy cmentarzy aż do V w. n.e. Zmarłych chowano w niszach grobowych wzdłuż korytarzy lub w większych komorach, przerobionych na kaplice. Ściany zdobiono freskami, stiukami, marmurem – symbolami związanymi z religią chrześcijańską (ryby, winogrona, ptaki).

Koncepcję cmentarza jako przestrzeni nienaruszalnej i świętej przejęło wczesne chrześcijaństwo z tradycji rzymskiej, dlatego pierwsze cmentarze chrześcijańskie wyodrębniły się z dawniejszych cmentarzy pogańskich. Jako

2. Był to też przejaw wiary, że życie tu na ziemi się nie kończy. Dzięki np. Homerowi, który w *Iliadzie* dał szczegółowy opis pogrzebu Patroklosa, możemy odtworzyć szczegółowe zwyczaje dotyczące pochówku zmarłych istniejące w starożytnej Grecji. Niezależnie od tego, czy ciało miało być złożone w ziemi, czy też miało zostać spalone na stosie, wstępne ceremonie przebiegały podobnie.

3. L. Winniczuk, *Ludzie, zwyczaje i obyczaje Starożytnej Grecji i Rzymu*, Warszawa 2012, s. 385-393.

4. Tamże, s. 395-400.

funkcję cmentarza (łac. *coemeterium* – miejsce snu, spoczynku)⁵. wymienia się; stworzenie godnego miejsca dla pochówku osób zmarłych, umożliwiające praktykowanie w ciszy, spokoju i w odpowiednim otoczeniu kultu pamięci zmarłych, zgodnie z tradycją, wyznawaną religią i duchowymi potrzebami osoby wierzącej⁶. Religia chrześcijańska ze szczególnym pietyzmem odnosi się do tego faktu i z tego powodu nakazuje grzebać zmarłych w miejscach poświęconych, zwanych cmentarzami.

W miarę rozwoju cywilizacji miejsca pochówku zmieniały swoje lokalizacje, wygląd zewnętrzny oraz przejawy pamięci o osobie zmarłej. Należy jednak podkreślić, że o grobowce dbano od czasów najdawniejszych i, że bardzo często już za życia przygotowywano sobie miejsce spoczynku, albo w testamencie wyrażano życzenia co do formy grobowca.

Niezwykle cennym i obfitym materiałem ilustrującym relacje żywych do zmarłych i mogącym świadczyć o poszanowaniu ich pamięci są epitafia, czy też inskrypcje na grobach, które zazwyczaj nie tyle podają dokładne dane biograficzne zmarłego, ile przede wszystkim zawierają refleksje na temat nietrwałości i kruchości życia ludzkiego. Przykładem takiego miejsca jest cmentarz zlokalizowany wokół cerkwi w rumuńskiej miejscowości Sapanta. O jego wyjątkowości stanowią unikalne, kolorowe, drewniane nagrobki, na których wyrzeźbione są scenki z życia pochowanych tam mieszkańców wioski. Analogicznym miejscem nadzwyczaj bogatego i niepowtarzalnego wystroju grobów jest też Cmentarz Zasłużonych na Pęksowym Brzyzku⁷.

Kościół katolicki, nauczając o tym, że nawet Chrystus trzy dni spoczywał w grobie, że „śmierć wprowadza do nowego życia”⁸, oraz wierząc w „ciała zmartwychwstanie” (Symbol Apostolski), a także pragnąc „oddać cześć ciałom zmarłych, które były świątynią Ducha Świętego”⁹, przykłada wielką troskę do miejsc, gdzie zmarli będą oczekiwać, aż Chrystus „uwolni ich z więzów śmierci i przyjmie do społeczności zbawionych”¹⁰.

5. Inne określenia cmentarza: *area* (plac wolny), *arenarium* (miejsce, gdzie piasek kopią), *catacumba*, *tumulus* (pagórek, mogiła), *hortus* (ogród, park). Por. A. Kalinowski, *Cmentarze*, s. 18.

6. A. Kalinowski, *Cmentarze*, s. 16; L. Adamowicz, *Budownictwo sakralne i kościelne w: Prawo wyznaniowe*, red. H. Misztal, Lublin, 2000, s. 461-462.

7. Nazywany też Starym Cmentarzem, jest to pierwszy zakopiański cmentarz przy ul. Kościeliskiej, założony w drugiej połowie XIX w. przez pierwszego proboszcza zakopiańskiego, ks. Józefa Stolarczyka.

8. Katechizm Kościoła Katolickiego, Poznań 1994, s. 397.

9. *Obrzędy pogrzebu dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1977, s. 65.

10. Mszał Rzymski, *Msza za zmarłych*, Poznań 1986, s. 214.

Przepisy Kościoła katolickiego uważały cmentarze, grobowce, jak i poszczególne mogiły, w których spoczywają ciała zmarłych, za miejsca święte, godne szacunku i opieki. Kodeks Prawa Kanonicznego, zarówno z 1917, jak i obowiązujący obecnie z 1983 r. podkreśla, że cmentarz jest miejscem świętym, przeznaczonym przez poświęcenie według przepisów liturgicznych na chowanie zwłok zmarłych wiernych¹¹.

Chrześcijańska praktyka grzebania ciał ludzi zmarłych opiera się na prawdzie o integralnym odkupieniu przez Chrystusa Pana, który kiedyś wskrzesi ciała zmarłych i obdarzy je chwałą zmartwychwstania.

Obecnie w Polsce zagadnienie posiadania cmentarzy przez Kościół katolicki oraz inne Kościoły i związki wyznaniowe jest uregulowane m. in. przez *Ustawę z 31 stycznia 1959 roku o cmentarzach i chowaniu zmarłych* (Dz.U. 1972 r. nr 47, poz. 298 ze zm.), *Konkordat między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską* (Dz.U. 1998 nr 51 poz. 318), *Ustawę o gwarancjach wolności sumienia i wyznania* (Dz.U. 1989 nr 29 poz. 155) oraz szczegółowe ustawy regulujące relacje państwa z poszczególnymi Kościołami i wyznaniami.

Rzeczpospolita Polska gwarantuje Kościołowi katolickiemu oraz wszystkim pozostałym prawnie uznanym związkom wyznaniowym prawo do zakładania i rozbudowy cmentarzy grzebalnych, prawo do posiadania i konserwacji tychże cmentarzy oraz ich nienaruszalność, a także prawo do pochówku zgodnego z przekonaniem religijnym osoby zmarłej¹².

Jednakże głównym przedmiotem tego opracowania jest zagadnienie związane z ekshumacją zwłok oraz szczątków, a przede wszystkim prawodawstwo Kościoła katolickiego na powyższy temat. Obowiązujący Kodeks Prawa Kanonicznego promulgowany przez Jana Pawła II nie porusza wprost wśród swoich uregulowań tejże kwestii. Pojęcie ekshumacji pojawia się natomiast wśród różnych przepisów prawnych wydawanych w wymiarze Kościoła partykularnego w postaci instrukcji wydawanych przez niektóre diecezje w Polsce oraz regulaminów sporządzanych przez poszczególnych administratorów cmentarzy wyznaniowych.

Wśród diecezji, które podjęły się uregulowania kwestii ekshumacji, są m.in. Archidiecezja Częstochowska i Diecezja Włocławska, które w sposób szczególny, w oparciu o *Ustawę z 31 stycznia 1959 roku o cmentarzach i chowaniu*

11. Por. kan. 1205 oraz kan. 1240-1245 Kodeksu Prawa Kanonicznego. „Miejscami świętymi są te, które przez poświęcenie lub błogosławieństwo, dokonane według przepisów ksiąg liturgicznych, przeznaczone są do kultu Bożego lub na grzebanie wiernych” (kan. 1205 Kodeksu Prawa Kanonicznego).

12. L. Adamowicz, *Budownictwo sakralne i kościelne*, s. 462.

zmarłych (Dz. U. 1972, Nr 47, poz. 299), postanawiają kiedy i w jakich okolicznościach można ją przeprowadzić. Można więc powiedzieć, że określenie ekshumacji w ujęciu kościelnym ma wiele wspólnego z określeniem cywilnym. Obie definicje łączy to, co dotyczy samego wydobycia szczątków z grobu i zachowania związanych z tym przepisanych ostrożności.

Obowiązująca od 16 grudnia 2009 r. (L.dz. 1113/2009) na terenie Archidiecezji Częstochowskiej *Instrukcja w sprawie zarządu cmentarzami parafialnymi*, postanawia, że ekshumacja zwłok oraz szczątków może mieć miejsce na umotywowaną prośbę osób uprawnionych do pochowania zwłok za zezwoleniem właściwego inspektora sanitarnego, na zarządzenie prokuratora lub sądu oraz na podstawie decyzji właściwego inspektora sanitarnego w razie przeznaczenia terenu cmentarnego na inny cel, z zachowaniem stosownych przepisów.

Ponadto instrukcja zarządza, że ekshumacja zwłok i szczątków jest dopuszczalna zasadniczo w okresie od 16 października do 15 kwietnia i należy ją przeprowadzić we wczesnych godzinach rannych. Zaznacza także, że ekshumacja nie może się odbyć bez wiedzy zarządzającego cmentarzem, który otrzymał stosowną decyzję właściwego organu na piśmie.

W instrukcji czytamy również, że po dokonaniu ekshumacji następuje utrata prawa do dotychczasowego miejsca pochówku bez zwrotu ze strony parafii pokładnego za okres, który jeszcze nie upłynął od dnia dokonania wpłaty. Instrukcja reguluje także kwestię kosztów ekshumacji, który winien być skalkulowany indywidualnie dla każdego cmentarza przez jego zarząd¹³.

Diecezja Włocławska powyższe uregulowania uściśla, dodając, że „należy też powiadomić właściwego inspektora sanitarnego, który sprawuje nadzór nad ekshumacją oraz wyraża zgodę na jej przeprowadzenie (przy zachowaniu szczególnych środków ostrożności). Może on zezwolić na dokonanie ekshumacji w innym niż w wyżej podanym terminie. Zwłoki osób zmarłych na choroby zakaźne, których wykaz ustalony został w Rozporządzeniu Ministra Zdrowia z dnia 6 grudnia 2001 r. w sprawie wykazu chorób zakaźnych, w przypadku których stwierdzenie zgonu wymaga szczególnego postępowania ze zwłokami osób zmarłych na te choroby, nie mogą być ekshumowane przed upływem 2 lat od dnia zgonu”¹⁴.

13. Abp. Stanisław Nowak, *Instrukcja w sprawie zarządu cmentarzami parafialnymi na terenie Archidiecezji Częstochowskiej*, 16.12.2009 r., <http://kuriaczestochowa.pl/wp-content/uploads/2013/02/1a.pdf>

14. Bp. W. Mering, *Instrukcja w sprawie pogrzebu*, 12.09.2011, http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:hWh4UHq2pSoJ:web.diecezja.wloclawek.pl/parafia/kruszyn/dopobrania/pogrzeb_instrukcja.doc+&cd=6&hl=pl&ct=clnk&gl=pl

Jak słusznie zauważa G. Bartoszewski OFM Cap, ekshumacja nie może wynikać z czyjegoś kaprysu, czy ciekawości, aby przekonać się, czy ciało zachowało się np. w całości czy nie, lub aby je podzielić. W przypadku ekshumacji powinien mieć miejsce ważny powód: „np. konieczność przeniesienia doczesnych szczątków w miejsce bardziej bezpieczne lub bardziej godne, uniknięcie niebezpieczeństwa profanacji, uniknięcie nadmiernej wilgoci, uniknięcie kremacji, którą się praktykuje na niektórych cmentarzach po określonym czasie od pochówku”¹⁵.

Zajmując się kwestią ekshumacji, nie można pominąć, że w świetle prawa kanonicznego ma ona miejsce przede wszystkim w czasie trwania procesu beatyfikacyjnego i jest to wymóg prawa kanonizacyjnego, który powinien nastąpić w czasie trwania tegoż procesu w diecezji lub przed beatyfikacją sługi Bożego. Kwestia ta jest uregulowana głównie w Instrukcji Kongregacji Spraw Kanonizacyjnych o prowadzeniu dochodzenia diecezjalnego lub eparchialnego w sprawach kanonizacyjnych „Sanctorum Mater” z 17 maja 2007 r.

Celem ekshumacji jest przede wszystkim kanoniczne rozpoznanie doczesnych szczątków i ich zabezpieczenie oraz przeniesienie na inne miejsce, zazwyczaj jest to miejsce mające sakralny charakter (kościół lub kaplica), by w przyszłości, na wypadek beatyfikacji lub kanonizacji, mogły być uznane za relikwie autentyczne i aby wierni mieli łatwy do nich dostęp: „Jest rzeczą konieczną stwierdzenie autentyczności doczesnych szczątków sługi Bożego, którego sprawa jest w toku”¹⁶. Oprócz sprawdzenia autentyczności, biskup może zwrócić się do Kongregacji Spraw Kanonizacyjnych z prośbą o przygotowanie relikwii ze szczątków doczesnych osoby, która ma zostać beatyfikowana lub kanonizowana¹⁷. Jednocześnie biskup jest zobowiązany, aby przed beatyfikacją skrupulatnie unikać wszelkich znaków kościelnego kultu publicznego¹⁸. Czynności stwierdzenia autentyczności doczesnych szczątków powinny się odbyć przed zamknięciem dochodzenia diecezjalnego.

Sposób przeprowadzenia rozpoznania autentyczności doczesnych szczątek może powodować w niektórych przypadkach pewne wątpliwości dotyczące

15. G. Bartoszewski, *Ekshumacja i kanoniczne rozpoznanie doczesnych szczątek sługi Bożego w świetle Instrukcji Kongregacji Spraw Kanonizacyjnych „Sanctorum Mater”*, w: „O Sanctorum Mater”, red. W. Bar, L. Fiejdasz, Lublin 2008, s. 102.

16. Kongregacja Spraw Kanonizacyjnych, *Sanctorum Mater. Appendice, Acta Apostolicae Sedis 99 (2007)*, art. 2 § 1

17. Tamże, art. 7 § 1.

18. Tamże, art. 7 § 2 Do postulatora procesu beatyfikacyjnego należy przygotowania takich relikwii, czyli relikwiarzy i umieszczenia w nich cząstek doczesnych na wypadek beatyfikacji i sporządzenia odpowiednich certyfikatów wiarygodności.

natury proceduralnej. W takim przypadku biskup powinien zwrócić się do Kongregacji o instrukcję, jak w danej sytuacji postąpić¹⁹, oraz opisać szczegółowo miejsce dotychczasowego spoczywania szczątków doczesnych i ewentualne miejsce, gdzie mają być przeniesione. Jak zauważa H. Misztal: „podaje się nawet plan usytuowania doczesnych szczątek choćby z potrzeby stwierdzenia przez Kongregację, czy nie zachodzi obawa naruszenia przepisów papieża Urbana VIII dotyczących zakazanego kultu publicznego przed wyniesieniem na ołtarze sługi Bożego”²⁰. Jednocześnie Kongregacja podkreśla, że należy także „respektować prawo cywilne danego miejsca – uwzględniając uwarunkowania klimatyczne i sanitarne – poprzez uzyskanie pozwolenia wymaganego przez miejscowe prawo cywilne, czyli zastosować się do wymogów stawianych przez władze danego kraju, w naszym przypadku Sanepidu”²¹. W każdym więc przypadku, kiedy dokonuje się ekshumacji, należy zachować przepisy prawa państwowego.

W przypadku przeniesienia na inne miejsce szczątków, biskup powinien poprosić Kongregację o pozwolenie na dokonanie tejże czynności, natomiast w przypadku stwierdzenia autentyczności relikwii biskup może prosić Kongregację o instrukcję, jeśli posiada jakieś wątpliwości²². W liście biskup, prosząc Kongregację o instrukcję, powinien opisać dokładnie miejsce, gdzie są strzeżone doczesne szczątki sługi Bożego (miasto, tytuł kościoła, kaplica, cmentarz publiczny lub prywatny) oraz przedstawić miejsce, które jest przewidziane do ostatecznego ich złożenia²³.

Sprawa rozpoznania i ewentualnego przeniesienia doczesnych szczątków w czasie procesu beatyfikacyjnego należy wyłącznie do kompetencji biskupa diecezjalnego²⁴. Należy też podkreślić, że w przypadku przeniesienia szczątków doczesnych sługi Bożego jak i relikwii z jednej diecezji do drugiej, biskup (*ad quem*), który chce przyjąć relikwie czy szczątki doczesne, powinien poprosić o zgodę biskupa (*a quo*) diecezji, w której znajdują się szczątki błogosławionego lub sługi Bożego²⁵.

19. Kongregacja Spraw Kanonizacyjnych, *Sanctorum Mater. Appendice w: Acta Apostolicae Sedis* 99 (2007), art. 4 § 1-3.

20. H. Misztal, *Sanctorum Mater. Komentarz*, Lublin 2010, s. 149.

21. Kongregacja Spraw Kanonizacyjnych, *Sanctorum Mater. Appendice*, art. 5.

22. Tamże, art. 9.

23. Tamże, art. 10.

24. H. Misztal, *Prawo Kanonizacyjne. Instrukcje prawa materialnego, zarys historii, procedura*, Lublin 2003, s. 387.

25. Kongregacja Spraw Kanonizacyjnych, *Sanctorum Mater. Appendice*, art. 12.

Inicjatywa przeniesienia powinna być oparta na poważnych przesłankach i umotywowana, czy to koniecznością umieszczenia zwłok w miejscu bardziej odpowiednim czy też bliską beatyfikacją²⁶.

Biskup, podejmujący decyzję o ekshumacji specjalnym dekretem, ustanawia komisję, czuwającą nad ekshumacją; może też osobiście takiej komisji przewodniczyć. Jeżeli sam nie może uczestniczyć w ekshumacji, mianuje delegata, duchownego, który działa w jego imieniu²⁷. Następnie powołuje promotora sądu biskupiego i notariusza kurialnego. Zadaniem promotora jest opracowanie instrukcji dla czynności ekshumacyjnych i troska o przestrzeganie przepisów prawa. Zadaniem notariusza jest sporządzenie protokołu ekshumacji którzy asystują przy wszystkich czynnościach i podpisują protokół ekshumacji²⁸.

Obowiązkowo powoływani są biegli lekarze. Instrukcja Kongregacji określa ich jako *periti anatomici*, czyli biegli w dziedzinie anatomii. Wśród lekarzy powinien być lekarz ortopeda, który potrafi zidentyfikować kości i je opisać oraz sprawdzić, czy są wszystkie, czy też jakichś brakuje. Powoływani są także robotnicy fizyczni, niezbędni do wykonywania przewidzianych instrukcją czynności, np. murarze, kamieniarze itp²⁹. W ekshumacji zwykle z urzędu obecni są przedstawiciele kompetentnego inspektoratu sanitarnego.

Czynność ekshumacji należy rozpocząć modlitwą. Po modlitwie notariusz odczytuje dekret biskupa powołujący trybunał wyznaczony do ekshumacji. Osoby biorące udział w ekshumacji składają przysięgę na wierność wypełnienia zadania³⁰.

W czasie ekshumacji delegat biskupa powinien „przesłuchać świadków na temat autentyczności grobu, który jest podawany jako grób sługi Bożego³¹... gdyby zachodziły poważne wątpliwości odnośnie do autentyczności zwłok, należy powiadomić Kongregację Spraw Kanonizacyjnych. Po stwierdzeniu

26. H. Misztal, *Prawo Kanonizacyjne*, s. 387.

27. Może delegować do tej czynności wikariusza generalnego lub innego kapłana.

28. G. Bartoszewski, *Ekshumacja i kanoniczne rozpoznanie doczesnych szczątek sługi Bożego*, s. 106-107.

29. Tamże, s. 107; H. Misztal, *Prawo Kanonizacyjne*, s. 388

30. Przysięga może być zastąpiona zwykłym przyrzeczeniem.

31. Zob. G. Bartoszewski, *Ekshumacja i kanoniczne rozpoznanie doczesnych szczątek sługi Bożego*, s. 110; „Po tej czynności, delegat biskupa wzywa dwóch lub trzech świadków na okoliczność pogrzebu sługi Bożego, o ile sięga ich pamięć. Jeżeli takich świadków nie ma, można przesłuchać długoletniego proboszcza, zakrystianina lub innego wiernego, który zaświadczy o autentyczności grobu. Najpierw składają oni przysięgę, że będą mówili prawdę. Świadkowie pytani są o dane osobiste oraz o to, czy wiedzą, gdzie znajduje się grób sługi Bożego i czy mogą wskazać jego miejsce; skąd o tym wiedzą; czy trumna nie była przenoszona, otwierana lub w jakiś sposób naruszana?”

autentyczności grobu otwiera się trumnę³², umieszcza w specjalnym pomieszczeniu i dokonuje oczyszczenia szczątków i dokładnego opisu przez biegłych lekarzy. Następują dalej czynności zabezpieczenia szczątków i ich konserwacja³³. Jeśli rozpoznanie nie mogło się dokonać w ciągu jednej sesji, należy przewidzieć stosowne środki przed ewentualną kradzieżą lub profanacją. W takim przypadku należy doczesne szczątki zamknąć w pomieszczeniu, a drzwi opatrzyć pieczęcią kurii diecezjalnej. Czynności te należy zaznaczyć w protokole, podpisanym przez członków trybunału i wszystkie osoby zainteresowane³⁴.

W czasie ekshumacji resztki cielesne umieszcza się w nowej trumnie. Biskupowi diecezjalnemu przysługuje jednak władza, aby, według własnego uznania, pozostawić niektóre części, które mogą w przyszłości być rozdzielane jako relikwie dla kultu³⁵. Niedopuszczalne jest odcinanie części ciała, jeżeli ciało sługi Bożego zostało nienaruszone lub się zmumifikowało. Zanim nowa trumna zostanie przeniesiona na nowe miejsce należy ją zamknąć przy pomocy odpowiednich wkretów, które winny być opieczętowane pieczęcią biskupa. Po dokonaniu tych czynności, przenosi się ją procesyjnie do przygotowanego miejsca³⁶.

Po zakończeniu ekshumacji notariusz sporządza dokładny protokół, w którym opisane są w sposób szczegółowy wszystkie przeprowadzone czynności. Protokół obowiązkowo jest podpisywany przez wszystkich członków komisji, ale także przez biegłych lekarzy i wszystkie osoby zaangażowane w jakikolwiek sposób w ekshumację. Dokument przeniesienia i rozpoznania szczątków doczesnych sługi Bożego należy sporządzić w dwóch egzemplarzach. Oryginał jest przechowywany w kurii tej diecezji, gdzie dokonano ekshumacji i rozpoznania,

32. Zob. G. Bartoszewski, *Ekshumacja i kanoniczne rozpoznanie doczesnych szczątków sługi Bożego*, s. 111; „biskup lub jego delegat poleca pracownikom technicznym, by otworzyli grób i wyjęli trumnę lub resztki. Notariusz opisuje wszystkie czynności. Biskup lub jego delegat i promotor sprawiedliwości sprawdzają pieczęcie, jeżeli istnieją, oraz wszystkie inne szczegóły, np. ubranie lub pamiątki, by przekonać się, czy rzeczywiście należą one do sługi Bożego. Z praktyki wiadomo, że po otwarciu grobu bywają najrozmaitsze sytuacje. Najczęściej znajduje się trumnę zniszczoną, zwłaszcza gdy była drewniana, a doczesne szczątki zeszkieletowane. Niekiedy rozrzucone, które trzeba wybierać i wyszukiwać. W danym wypadku radzi się, by złożyć do przygotowanej trumny, pojemnika czy worka zawartość grobu, a więc wiórki, śmiecie wraz z ziemią. Wskazanie to jest praktyczne, gdyż w miejscu kanonicznego rozeznania spokojnie można będzie wyszukać wszystkie części. W ten sposób uniknie się przez nieuwagę lub pośpiech pozostawienia jakiejś części kości. O ile jest to możliwe, wskazane jest, by podczas przenoszenia, czy przewożenia doczesnych szczątków do sali rozpoznania, prowadzona była modlitwa. Jednak nie zawsze jest to możliwe”.

33. H. Misztal, *Prawo Kanonizacyjne*, s. 388.

34. G. Bartoszewski, *Ekshumacja i kanoniczne rozpoznanie doczesnych szczątków sługi Bożego*, s. 112.

35. W nowej trumnie powinny być także złożone inne przedmioty znalezione w starej trumnie.

36. G. Bartoszewski, *Ekshumacja i kanoniczne rozpoznanie doczesnych szczątków sługi Bożego*, s. 113

natomiast kopia dokumentu, także podpisana przez wszystkich uczestników ekshumacji, razem z listem towarzyszącego w rozpoznaniu biskupa lub jego delegata, winna być przesłana do Kongregacji Spraw Kanonizacyjnych, wraz z aktami dochodzenia diecezjalnego³⁷.

Podsumowując, należy stwierdzić, że w sprawie ekshumacji Kościół katolicki, wyznaczając normy, kiedy i dlaczego można jej dokonać, respektuje i opiera się na prawie cywilnym. Jednocześnie nakazuje biskupom, aby czuwali, zwłaszcza w czasie procesu beatyfikacyjnego, żeby nie dochodziło do jakichkolwiek nadużyć, czy też nieprawidłowości. Kongregacja Spraw Kanonizacyjnych bardzo wyraźnie kładzie nacisk, aby przy ekshumacji biskup zawsze zwracał się o zgodę do władz cywilnych.

EXHUMATION IN THE LIGHT OF THE CANON LAW

Summary

Human being has always been a religious being and faith, regardless of its form, has not only obliged them to bury the dead, but also to protect their remains from being destroyed by animals or other human beings.

In its regulations, the current Code of the Canon Law does not directly speak about the exhumation. However, exhumation is referred to in a variety of legal regulations issued by the particular church in the form of instructions issued by some of the Polish dioceses, as well as regulations provided by the administrators of particular denominational cemeteries. While speaking about exhumation, it is important to stress that in the light of the canon law it mainly takes place during the beatification process and is a requirement of the canonization law which should happen during that process in the diocese or before the beatification of the servant of God.

In conclusion, it is important to highlight that the Catholic Church respects and refers to the civil law while setting the norms in regards to when and why the exhumation should be conducted.

Słowa kluczowe: ekshumacja, cmentarz, proces beatyfikacyjny, Kongregacja Spraw Kanonizacyjnych, inspektor sanitarny, biskup diecezjalny

Key words: exhumation, cemetery, the beatification process, Congregation for the Causes of Saints, health inspector, diocesan bishop

37. H. Misztal, *Prawo Kanonizacyjne*, s. 396.

BIBLIOGRAFIA

- Adamowicz L., *Budownictwo sakralne i kościelne*, w: *Prawo wyznaniowe*, red. H. Misztal, Lublin 2000, s. 460-464.
- Bartoszewski G., *Ekshumacja i kanoniczne rozpoznanie doczesnych szczątek sługi Bożego w świetle Instrukcji Kongregacji Spraw Kanonizacyjnych „Sanctorum Mater”*, w: *„O Sanctorum Mater”*, red. W. Bar, L. Fiejdasz, Lublin 2008, s. 99-118.
- Kalinowski A., *Cmentarze. Ewolucja przepisów w kościelnym ustawodawstwie kodeksowym XX wieku*, Pelpin 2001.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 1994.
- Kongregacja Spraw Kanonizacyjnych, *Sanctorum Mater. Appendice*, w: *Acta Apostolicae Sedis* 99 (2007), s. 465-510.
- Mering W., *Instrukcja w sprawie pogrzebu*, 12.09.2011, w: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:hWh4UHq2pSoJ:web.diecezja.wloclawek.pl/parafia/kruszyn/dopobrania/pogrzeb_instrukcja.doc+&cd=6&hl=pl&ct=clnk&gl=pl,
- Misztal H., *Sanctorum Mater. Komentarz*, Lublin 2010.
- Mszał Rzymski, *Msza za zmarłych*, Poznań 1986.
- Nowak S., *Instrukcja w sprawie zarządu cmentarzami parafialnymi na terenie Archidiecezji Częstochowskiej*, 16.12.2009 r., <http://kuriaczestochowa.pl/wp-content/uploads/2013/02/1a.pdf>
- Obrzędy pogrzebu dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1977.
- Winniczuk L., *Ludzie, zwyczaje i obyczaje Starożytnej Grecji i Rzymu*, Warszawa 2012.